

Euskara eta Euskaltzaindia versus 2000

*

I N A K I I R A Z A B A L B E I T I A

*

 xcusatio non petita, accusatio manifesta dio esaera zaharrak. Hala ere, desenkusatus hasiko dut nik gogoeta labur hau. Izan ere, ni neroni ba ote naiz inor euskaraz eta Euskaltzaindiaz predikuak egiteko? Ez naiz euskaltzaina; oso ez, jakina, ezta urgazlea ere. Filologi ikasketarik ez dut. Kimikaria naiz, ostera; kimika ere ahaztuxea duena, aspaldion kudeaketa-lanetan dihardudalako. Alabaina, Euskaltzaindiaren Exonomastika Batzordeko kidea izateak gure Akademiaren barne-funtzionamenduari buruzko zertzelada batzuk damaizkit eta euskara eguneroko lan-erreminta edukitzeak erabiltzailearen ikuspegia, halaber.

Beraz, segidan jaulkiko ditudan erabiltzaile/konsumitzaile baten gogoeta, erreflexio eta hausnarketak dira. Batzuk erratuak izan daitezke, baina har bitez kritika eraikitzaile moduan. Era berean, kritika hutsa baino hara tago joanen naiz eta nire aburuek eragiten dituzten kezak gainditzeko zenbait ideia botako ditut proposamen moduan. Manera horretan eginez euskararen corpusaren egoeraz eta geroaz gogoetatzera ekarri gura ditut euskalgintzako agenteak, Euskaltzaindia bera eta Akademiaren babesle diren erakunde publikoak, segur bainago euskararen batasunaren eta normalizazioaren bidean askoz ere hobeto egin dezakegula.

▮ Inaki Irazabalbeitia Zientzia Kimikoetan Doktorea eta

Nire diskurtsoa hiru galdera nagusiren inguruan hezurmamituko dut, honako hauek hain zuzen ere: zein da Euskaltzaindiaren tokia euskal gizartean? Betetzen al du Euskaltzaindiak gizarteak agintzen dion betebeharra? Eta gizarteak eskatutakoa betetzeko zer egin beharko luke gure Akademiak?

Euskaltzaindiaren tokia euskal gizartean

Euskal gizartean Euskaltzaindiak pribilegiozko egoera du, ez bairik barik. Ezagutza ofizialaren ikuspegitik aztertzen badugu, Hego Euskal Herriko euskal administrazioek, Euskal Autonomi Elkartekoek zein Nafarroako Foru Komunitatekoak, Euskaltzaindia diruz sostengatzeaz gain berari onesten diote ofizialki hizkuntz arazoetako autoritate nagusia. Ipar Euskal Herrian egitura politiko-administrati- bo propiorik ezean, horrelako estatus ofizialik ez du, baina *de facto* gure Akademiak Hegoaldean duen gizarte-onarpen eta -ezagutzaren antzekoak ditu.

Gizartearen ikuspegitik, halaber, autoritate guztiaren jabe da Akademia. Noiznahi eta nonahi entzuten dira honelakoak hizkuntz auzia dagoenean: «Zer dio Euskaltzaindiak horri buruz?» edo «Euskaltzaindian galdetu beharko dugu». Euskaltzaindiaren egoitzan izan naizenetan horren lekuko izatea suertatu zait maiz, herritarrek zein erakunde publikoek eginiko argibide-eskariak direla medio.

Euskaltzaindiaren autoritatea are handiagoa da euskara lanerako erreminta dugunon artean. Euskalgintzako agenteon artean Euskaltzaindiaren erabaki eta gomendioak azken hitza dira eta ia denok zintzoki betetzen ditugu, nahiz eta, kasu batzuetan, zentzugabeak edo tokiz kanpo-koak iruditzen zaizkigun¹.

Esan daiteke, beraz, Euskaltzaindiaren hizkuntz autoritatea eta itzala ez dituela ia inork ezbaian jartzen Euskal Herrian. Ondorioz, gutxi izanen dira Euskal Herrian Akademiaren onarpen-maila zabal eta eztabaidagabea duten erakundeak. Hortaz, esan bezala, pribilegiozko egoera bizi du Euskaltzaindiak.

Euskaltzaindiaren jarduna

Arestian papereratu dudan bigarren galderaren harrian, Euskaltzaindia lan txalogarria eta eskerga egiten ari da hizkuntzaren estandarizazioan eta euskararen batasunaren bidean, arau, gomendio eta enparauak etengabe emanaz. Horrexegatik, hain zuzen ere, egin zioten omen duela urtebete euskalgintzako erakundeek Kontseiluaren bidez «Bai Euskarari» kanpainaren barnean.

Gizakiaren obra oro legez, Euskaltzaindiarenak ere argilunak ditu. Euskararen corpusaren estandarizazioa eta arauketa, gizarteak, euskalgintzak bereziki, eskatzen duena baino askoz ere motelago doa. Euskaltzaindiaren arautze-prozesuak ez ditu gaur egun, euskarak XXI. mendearen atarian behar duen azkartasuna eta eraginkortasuna. Kasu gehienetan, euskalgintzaren beharren gibeletik doa; corpusaren estandarizazioaren eta normalizazioaren gidari izan ordez, balazta izan da batzuetan, adibidez, gizartean zebiltzan hizkuntz moldeekin tupust egin dutenean Akademiaren erabaki edo gomendioek².

Euskara batuko hiztegia da Euskaltzaindiaren eraginkortasun apalaren adibide paradigmaticoa. Izan ere, 20.000 sarrerako zerrenda osatzeko zortzi urte beharko dira (1992-2000)³. Bestalde, hiztegi batua hitz-zerrenda husta da eta, ondorioz, ez da hiztegia, izenak besterik badio ere, sarreren adierei buruz, salbuespenak salbuespen, argibiderik ez delako ematen. Euskararen beharren ikuspegitik zortzi urte lar denbora iruditzen zait 20.000 sarreraren forma batua definitzeko, horietako gehienek arazorik ez dutela kontuan izanik gainera; «aita», «ama», eta «etxe» modukoak direla, alegia.

Kontraesanez beteriko diskurtsoa egiten ari naizela pentsatuko du baten batek honezkero, Euskaltzaindia lan txalogarria egiten ari dela esaten dudalako, batetik, eta bestetik, euskal gizartearen normalizazio-eskariei erantzun eraginkorrik ematen ez diola azpimarratu dudalako. Kontraesanik ez dago, errealitate gordina baizik. Lanean oso fin ari da gure Akademia, baina ez du gizartearen egu-

neroko beharrei behar bezain eraginkor eta azkar erantzuteko gaitasunik. Zergatik? Bi arrazoi nagusi aipatuko nituzke nik:

1. *Egitura desegokia*. Euskaltzaindiaren egitura funtsean hizkuntza aspaldi normalizatua duten akademiena da; gaztelaniarena edo frantsesarena, esaterako. Gaur egun, egitura horiek egokiagoak dira akademizismorako edo eztabaida linguistiko patxadatsuetarako, XX. mendearen hondarrean egoera diglosikoan dagoen hizkuntza baten normalizazioak eta batasunak dituzten beharrei erantzuteko baino. Egiturak lan-estilo eta -prozedura batzuk ezartzen ditu halabeharrez, gure Akademiaren kasuan gomen-dio eta arauen eztabaida-prozesua eta deliberoak hartzeko prozesuak izugarri luzatzen dituena.

Neronek sofritu ditut lan-prozedura horiek Exonomastikako Batzordean. Munduko estatuen eta beraien hiriburuen izenak erabakitzeko (400 bat izen guztira) ia bi urteko eztabaida-prozesua gertatu zen. Batzordean hilean behin egiten genituen bilerak (bederatzi bat urtean guztira) estatu eta hiriburuei buruzko proposamenak banan-banan eztabaidatzen genituen, Elhuyarrek *Munduko Leku-izenak* liburuan emaniko zerrendatik abiatuta. Puntu batzuetan eztabaidak luzeak eta gartsuak izateaz gain, nahikoa zen bileraren batean Batzordeko euskaltzain oso batek gustuko ez zuen zerbait onartu izana atzera berriz jada onartutakoaz eztabaidan hasteko. Ez dut gogoan zenbat atzera-aurrera izan genituen «Egipto», «Libia» eta antzeko formak Batzordetik euskaltzainen Osoko Bilkurara proposamen moduan joateko. Gero, gure proposamena euskaltzain osoek aztertu eta hobetsi zuten, oro har, baina batzordeko bataila galdu zuten euskaltzain osoek Osoko Bilkuran beren iritzia, berriz ere, defendatu ahal izan zuten.

2. *Baliabide-eskasia*. Diru- zein giza baliabideen ikuspegitik Euskaltzaindiaren egitura oso ahula da, dituen bete-beharrei erreparatzen badiegu. Euskaltzaindiaren urteko aurrekontua 350.000.000 pezeta ingurukoa izanik ere, euskaltzainak eta batzordeetan lanean diharduten aditu gehienak beren borondatez ari dira lanean eta ez dute, dieta urri batzuk kenduta, sosik ere kobratzen. Amateu-

rrak dira, beraz, Euskaltzaindiaren lanetan. Beren ogibi-dea beste bat da eta Euskaltzaindiari horrek uzten dien denbora urria baino ezin diote eskaini. Alegia, frantsesaren eta gaztelaniaren akademietan bezala⁴.

Hori behar al du euskarak ala hebreeraren akademien kasuan bezala ehun bat profesional bertan lanean? Aurrerago ihardetsiko diot itaunari.

Euskaltzaindiaren aipatu disfuntzioek, noski, ondorioak dituzte euskalgintzan zein beraren protagonistengan. Zeintzuk?

1. *Etsipena*. Tamalez, euskaraz lanean diharduten profesionalen artean, hizkuntza bera lanbide ez dutenen artean zehazki, «*euskaraz ez dakit*», «*euskaraz ondo inoiz ez dut jakingo*» eta antzeko esaldiak gero eta maizago entzuten dira. Izan ere, profesional horiek etengabeko ikasi/detikasi prozesu batean murgilduta daude eta beren hizkuntz gaitasunari buruzko zalantza etengabeak eraginik deseroso eta artega sentitzen dira. Horrek etsipena eta amore ematea dakartza. Oraindik orain, euskal komunikabide baten arduradunetako bati honelako zerbait entzun nion: «*Euskaltzaindiaren azken arauak ikasteaz ez naiz arduratzen. Zerbait idazten dudanean zuzentzaileari ematen diot gero*». Etsipen edo utzikeria hau ez da anekdotatzat hartu behar, ni neroni tentatzen nau eta.

2. *Behin-behinekotasun etengabea*. Euskarari produktu informatikoei bezala gertatzen zaio: zerbait idatzi eta handik gutxira zahartuta gelditzeko arriskua du. Adibidez, 1997an Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza Sailaren EIMA programan hizkuntz kontrola pasatutako liburu batek 1999koa gainditzeko arazoak izanen lituzke⁵.

3. *Kalte ekonomikoak*. Kalte ekonomikoak maila askotan gertatzen dira. Edizio-munduan, esaterako, bi ikuspegitik azter daitezke kalte ekonomikoak. Batetik, material baten edizio berrituetan hizkuntz zuzenketa handiak egin behar izatea produktuek hizkuntz kalitate egokia izan dezaten. Arazoa hiztegietan, hizkuntz irakaskuntzarako materialetan eta antzekoetan areagotzen da.

Bestetik, material berrien produkzioan hizkuntz zuzenketak gero eta pisu handiagoa hartzen ari dira. Elhu-

yarren ohartu garenez, orain etortzen zaizkigun testuek duela hamar urtekoek baino hizkuntz zuzenketa gehiago behar dituzte, oro har. Hainbat arrazoi egon daitezke datu horren atzean (euskaraz idazten dutenen kopurua asko handitu denez, garai batekoen hizkuntz prestakuntza eta sentsibilitatea ez izatea egungoek, adibidez), baina goian aipatutako etsipen kontziente ala inkontzientea eta hizkuntzaren behin-behinekotasunak sortzen duen zalantza etengabea dirateke arrazoi nagusiak.

4. *Euskararen irudiari kalte egitea.* Aldian-aldian hizkuntz erduei buruz komunikabideetan haizatzen diren kalapitak kokatzen dira hemen. Ez dira horiek bakarrik, alata, euskararen irudiari kalte egiten diotenak. Behin-behinekotasunak eragindakoak ere kontuan hartu behar dira. Zer pentsatuko du, bada, bere negozioaren iragarki ustez zuzenaren euskarazko testua hainbatetan aldatu behar izan duen dendariak?

5. *Erakundearen irudia.* Euskaltzaindiaren ospe eta irudiarengatik beragatik ere, aipatutako ondorio kaltegarri horiek guztiek erantzule bakarra izanen dute euskal gizartearen aurrean: Akademia bera. Hortaz, azti ibil daiteke Euskaltzaindia metatutako ospe-kapitala azkar higatu nahi ez badu.

Aurrera begira zer?

Egoera horren aurrean zer egin dezake Euskaltzaindiak? Eta gizarteak? Puntu honetan mirakuluzko errezetarik ez dago. Neronek proposamen batzuk jaulkiko ditut sendabide izan daitezkeenak, baina edozein direlarik ere Euskaltzaindiaren ajeen osabideak, eztabaida sakon eta zabala eskatuko dute aplikatu aitzin.

1. *Profesionalak, kudeaketa zuhurra eta baliabideak.* Corpora finkatzeko eta araugintzaren bizkortasuna eta eraginkortasuna emendatzeko lan-talde profesionalak behar ditu Akademiak. Profesional hauek ez lirarteke Euskaltzaindiaren langileak izanen, lan jakin baterako beste erakunde batzuei (unibertsitateei, euskalgintzako taldeei, ad-

ministrazioei,...) alokatutakoak baizik. Ez nago, beraz, Euskaltzaindiaren funtzionarizazioaren alde.

Nire aburuz, euskaltzain ez diren hizkuntz profesional oso egokiak eta prestuak daude euskalgintzan eta Euskaltzaindiak horien jakinduria «zukutu» beharko luke euskararen normalizazioaren eta batasunaren mesedetan. Akademiaren eta euskalgintzaren arteko elkarlana sinbiosi ezin hobea izanen litzateke, gorago aipatutako arrazoiengatik bi parteek onura adierazgarriak lortuko babiluzkete.

Planteamendu honek, jakina, baliabide ekonomiko ugariagoak eskatzen ditu. Bi ikuspegitatik aztertuko dugu auzia. Izan ere, euskararen normalizazioari eta batasunari diru gehiago esleitu ahal izateko urrats batzuk Euskaltzaindiak berak egin behar ditu eta, beste batzuk, noski, gizarteak administrazio publikoaren bidez.

Lehenik eta behin, Euskaltzaindiak oraingo baliabide ekonomikoak zuhurrago kudeatzen hasi beharko luke eta horien zatirik handiena corpusaren araugintzari esleitu beharko lioke. Esan nahi baita, zeregin horrekin zerikusituzena ez duten ekitaldi eta jarduera akademikoak (omenaldi, argitalpen,...) minimora ekarri beharko lituzke edo, are gehiago, guztiz baztertu. Erabaki gogorra da jakina eta askoren gustukoa ez da izanen. Dena dela, krisi-egoerei aurre egiteko (eta krisi-egoeran dago corpusaren normalizazioa) tankera horretako deliberoak hartzea beste biderik ez dago.

Horiek guztiak horrela eta, egungo egoitza-banaketa egokiena denentz aztertu beharko luke. Zentzurik ba al du Euskaltzaindiak egoitza nagusia eta lau ordezkartza izateak? Ez dut uste. Izatekotan, Euskal Herriko egitura administratibo bakoitzeko bulego bana izatea nahikoa eta sobera izanen litzateke.

Era berean, Euskaltzaindiak gizartean duen ospe eta tokia baliatuz merkataritza-politika oldarkorragoa obratu beharko luke diru-iturri pribatuak lantzeko eta lortzeko. Horretarako kudeaketa enpresarialagoa eta marketing-ukitu handiagoarekin beharko luke. Jardunbide horrek egitura-aldaketak ekarriko lituzke, hain segur.

Bigarren ikuspegitik, Euskaltzaindiari corpusaren normalizazioaren gidaritza onartzen dioten erakunde pu-

blikoek onarpen hori dirutan ere haboro gauzatu beharko lukete. Esan nahi baita, egun esleitzen dizkioten baliabide ekonomikoak baino ugariagoak eskaini beharko lizkioke-tela: *de jure*-koa *de facto*-ko bihurtuz. Bestela, iruzurra egi-ten ari zaizkio gizarteari eta Akademiari berari ere⁶.

Puntu honetan, gizarteko beste sektoreei ematen zaizkien dirulaguntzak eta euskalgintzari ematen zaizkie-nak alderatu beharko genituzke, apika. Gerorako lagako dut, ordea.

Jakina, diru gehiago izateak ez du, halabeharrez, gau-zak bizkorrago eta eraginkorrago eginen direnik bermatzen. Beraz, Euskaltzaindiak erabakiak hartzeko prozedu-rak sakon aztertu eta aldatu beharko ditu, euskaltzain osoen «boterea» murriztea badakarte ere. Goian aipatuta-ko Exonomastika Batzordearen kasua ez ei da salbuespena.

Azken finean, aipatutako talde profesionalak hartu beharko lituzkete corpusaren normalizazio eta estandari-zazioari buruzko erabakiak. Beraiek landu eta eman be-harko lituzkete arauak. Ondorioz, euskaltzainek oniritzia baino ez liekete eman beharko. Prozedura hau guztiz ira-gankorra izanen litzateke, corpusaren normalizazioaren oinarri garrantzitsuenak ipini arte.

2. *Bost urteko plan estrategikoa*. Corpusaren normali-zazioak ahalik eta denbora-tarte motzena iraun behar du. Beraz, euskararen batasunaren oinarrizko arauak emateko prozesuari denbora-epe bat jarri beharko litzaioke; esate-rako, bost urterako atondutako plan estrategiko baten bi-dez. Plan horretan bost urteren buruan konpondu beha-rreko hizkuntz arazoak zehaztuko lirateke eta baita beha-rrerako azpiegitura eta baliabideak definituko ere.

Nire ikuspegitik balizko plan horrek helburu hauek izan beharko lituzke, besteak beste:

- 45.000 sarrera inguruko hiztegi batu definizioduna osatzea. Hain zuzen ere, sarreren formak eta beren adierak zehaztea. Ez litzateke inondik inora hiztegi historikoa izanen, modernoa eta egungoa baizik. Hiztegi hau, nolabait, Real Academia Españolaren hiztegiaren pareko zerbaiten lehen oinarria izanen litzateke.

- Gramatika arau-emailea finkatzea.

- Eratorpenaren itsasoan argi egitea: aurrizki eta atzizkien erabilera zehazten ahalegintzea, hain justu.

- Pertsonaia historikoen izenak emateko arauak finkatzea. Esaterako, Gaztelako erregea Alfonso X. Jakituna edo Alfontso X. Jakituna.

- Gertuko exonimia finkatzea. Adibidez, nola dira euskaraz *Nájera* edo *Arette*?

3. *Askotariko oharra*. Euskaltzaindiak lan egiteko obratzen duen prozedura edozein delarik ere, behean zerrendatzen diren puntuak kontuan har ditzan eskatuko nioke. Izan ere, erabiltzaileoi mesede eginen digula uste dut.

- Orotariko Euskal Hiztegiaren datu-basea jende guztiaren eskura jartzea. Alegia, edozeinek eroso eta erraz kontsultatzeko moduan egon dadin. Interneten *on-line* jartzea izan liteke modu bat. Horrela, euskalgintzan lanean dihardutenek (hiztegitileek, lexikografoek, hedabideetako hizkuntz arduradunek,...), euskarari buruzko informazio historiko ezin hobea izanen bailukete beren lana zuzenagoa eta eraginkorragoa izan dadin. Era honetan, pertsona horiek delibero erratuak hartzea gaitzago izanen lukete eta, ondorioz, Euskaltzaindiak «zuzentze-lan» txikiagoa egin beharko luke, ostera⁷.

- Erabakiak eta gomendioak multzoka ematea eta ez tantaka. Horrela, arestian aipatutako behin-behinekotasun psikologikoa gutxituko litzateke. Ene ikuspegitik, errazago jartzen da jendea ikasten barneratu beharrekoa mugatuta eta definituta dagoenean, etengabe emendatzen ari den zerbait denean baino.

- Erabakietan soziolinguistika eta atzen hogeitau urteotan jorrotutako bideak eta landutako hizkuntz baliabideak gehiago kontuan hartzea. Azken bi hamarkadetan euskaraz aurreko lau mendeetan baino gehiago izkiriatu izanaz gain, orain arte jorratu gabeko esparruak landu dira, zientzia eta teknikarena esaterako. Euskara normalizatzeko eta batzeko ahalegin izugarria egin dute idazleek, irakasleek, kazetariak, hiztegitileek eta gainerakoek. Batzuetan arazoei emaniko irtenbideak erratuak izan dira, baina, oro har, aski proposamen txukunak egin dira. Maiz, proposamen

horiek ez direla kontuan hartzen, edo, are gehiago, nahita baztertzen direla dirudi⁸.

Ez dut nik esango Euskaltzaindiak hartzen duen erabakia ez denik linguistikoki onena, ezta hurrik eman ere. Alabaina, gizartean bolo-bolo ibili dabiltzan formak, hizkuntzaren senaren kontra ez doazenean kontuan hartzeak mesede eginen lioke normalizazio-prozesuari: adibidez, isla/islada bikoteak eta zenbakien idazkerak sortu dituzte horrelako auziak⁹.

Hizkuntzaren ikuspegi diakronikoa baztertu behar dugunik ez dut esan nahi. Gure idazleek idatzitakoan altxor preziatua daukagu eta iturri horretan edan behar dugu, baina jabe gaitezen gure literatura zein kamutsa izan den. Erlijio-gaietatik at, apenas izan dugu produkzio adierazgarririk XX. mendearen bigarren zatia arte. Zer esanik ez zientzia, teknologia eta bestelako jakintzak aipatzen ditugunean! Beraz, hizkuntz tradizioak muga jakin bat du eta hori neuritzen jakin behar dugu. Axular, Leizarraga, Mogel eta enparauen ekarpenak pisuzkoak izanik ere zeharo mugatuak dira formula matematikoak irakurtzeko edota ioi-plasmaren jokamoldea azaldu behar denean. Puntu horietan, atzen hogeitaz urteotakoa dugu tradizio bakarra, gustatu ala ez gustatu¹⁰. Maiz, iraganak haboro liluratsen gaituela uste dut.

Ondorioz, ikaste-/desikaste-prozesuak saihestu behar dira, gorago aipatu den etsipena eragin nahi ez bada, behintzat. Hortaz, ikuspegi soziolinguistikoak linguistikoak bezain pisuzkoa izan beharko luke delibero bat hartzeko unean.

- Ahal dela erabakiak bide bakarrekoak izatea. Adibidez, ahoskatzean «ez nuke» eta «enuke» forma biak zilegitzat jotzean erabiltzailearengan zalantzak sor daitezke zilegi ez diren beste bikote posibleen aurrean. Euskara idatziari lotzen bagatzaizkio gauza bera esan daiteke «-(e)z gero/ezkero» aukerei buruz. Horrelako aukerek ez diote, printzipioz, batasunari aberastasunik ekartzen eta, gainera, erabiltzailearengan duda-sortzaile izateaz landa, sesio-iturri izan daitezke; lehen aipatutako «bait-» lekuko.

- Erabakiak gizarteratzeko baliabide eraginkorragoak erabiltzea. Oraingo formatua, karpetak alegia, oso astuna

da erabiltzaile arruntarentzat. Bilaketa ez da erraza eta, gainera, informazio gehiegi ematen da. Adibidez, erabiltzaile gehienei arauak eta gomendioak emateko erabili diren argudioak ez zaizkie interesatzen. Beraz, arau edo gomendioa huts-hutsik kaleratzea egokiagoa izan daiteke.

Bestetik, Euskaltzaindiaren arau eta gomendioen itsoan murgiltzen denak tresna eraginkorra eta bizkorra behar du gura duena aurkitzeko¹¹. Bilaketa-motore egokia duen Internet bidezko *on-line* kontsulta-sistema bat izan litzateke egokiena. Honi urtean behin eguneratutako CD-ROM bat erants dakioke.

Erabakiak gizarteratzeko baliabide egokia lau bat orrialdeko berripaper bat izan daiteke. Honetan, aldiro-aldiro erabaki eta gomendioak bilduko lirateke erraz azalduta eta adibidez hornituta. Helburua da, euskalgintzako mota guztietako eragileek (kazetariak, irakasleak, ikasleak, profesionalek,...) euskararen batasun-prozesuan Euskaltzaindiak hartutako erabakien berri zehatza eta eskuragarria izan dezaten. Halaber, hizkuntzaren erabileran eragina izan dezaketen hainbat erakunderekin (Hezkuntza Sailarekin, AEKrekin,...), hitzarmenak sina daitezke berripapera zabaltasunez eta eraginkortasunez heda dadin.

Atzen hitzak

Nik azpimarratutakoa zein beste edozein plan abian jartzen bada ere, hori gauzatzeko aski baliabide izanen dela segurtatzea da garrantzitsuena.

Ez naiz horri buruz oso baikor. Administrazio publikotik dirutza handiak bideratzen dira sektore ekonomiko hau edo beste hura indartu, sendotu edota zabaltzeko. Inbertsioak egiteko ez dago enpatxurik. Enpleguari eustea, enplegu-sortzea sustatzea, industri sarea sendotzea, lehia-kortasuna handitzea eta antzeko arazoak usatzen dira inbertsio horiek justifikatzeko; guztiz bidezkoa dena, bi-denabar. Aitzitik, kultur alorrean emaniko diruak ez dira inbertsiotzat jotzen, kultur azpiegiturak eraikitzeak izan ezik. Antza, kultur alorrean ez da enplegurik sortzen,

ez da lehiakortasuna emendatu behar,... Nik dudarik ez dut, euskalgintza gure herrigintzaren zutarri estrategikoa izateaz gainera, euskararen normalizazioan eta batasunean eginiko inbertsioek etekin ekonomiko garrantzitsuak izanzen lituzketela. Politikariek ere, argi baleude, ikusi beharuko lukete hori, baina ikusi nahi ez duena baino itsu handiagorik ez dago...

Euskararen batasunean gizarteak ere zeresan handia du. Alferrik dabil Euskaltzaindia araugintzan zintzo eta arauak jendarteratzeko ahaleginak egiten, gero, gizarteko agenteek arau horiek ikasteko ahaleginik egiten ez badute. Hizkuntzaren kalitateari buruz berealdiko kontraesanean bizi da euskal gizartea. Kalitatearen aroan bizi ei gara. Kalitate-labelak lortzeko teman dabil gure gizartea. Aitzitik, hizkuntzaren kalitateak ez du labelik, inguruari begiratzan badiogu bederen. Zein motza eta kamutsa den euskaraz lan egiten duten irakasle, kazetari eta profesional nahikotxoek euskarazko jarduna!¹² Euskaraz edozerk balio du, itxuraz. Auzi horretan badu euskal gizarteak gogoetagai, Iñaki Murua bertsolariak berriki *Argia*-n idazten zuen legez.

Gaizki esanak barkatu eta ongi esanak kontuan hartu. ♣

1. Euskaltzaindiaren itzala euskalgintzan batzuetan handiegitzat jo daiteke. Euskaltzaindiaren *gomendioen* aplikazioaren kontura, ba al da euskal idazlerik hemengo edo hango hizkuntz arduradunarekin sesiorik izan ez duenik gomendioari jaramonik egin nahi izan ez dionean?
2. Honen adibide egokiak «bait» lotuta edota bereiz idaztearen inguruko atzera-aurrerak edo zenbakien idazkuntzan batasun ia erabatekoaren kontra egitea dira.
3. Atzen datuen arabera epe hori are gehiago luza daiteke.
4. Esan beharra dago Euskaltzaindiak badituela egituran bi talde profesional: Orotariko Euskal Hiztegiaren diharduena bata, eta Euskal Herriko Hizkuntz Atlasean bestea. Zeregin horietan 90.000.000 pezeta erabili zituen 1997an. Hala ere, profesional horiek ez dituzte erabakiak eta gomendioak ematen; informazioa bildu eta prozesatzea da haien zeregina.
5. 1996an argitaratu ziren *Elhuyar Hiztegia* zein *Hiztegia 3000*. Biak ez dira, jada, anitz puntutan hizkuntz zalantzak argitzeko egokiak, merkatuan dauden hiztegi elebidun onenak izanik ere.
6. Hain segur, gure arduradun politiko askok pentsatzen dute Euskaltzaindiari urtean 350 milioi pezeta ematea nahikoa eta sobera dela gure Akademiak bere zereginak bete ditzan eta, gainera, lasai asko geldituko dira. Beste batzuek zarrastelkeria hutsa dela pentsatuko dute. Dena dela, euskara gure herriaren funtsezko osagaia eta bereizgarria dela pentsatzen duten horiek duda-muda gehiago izan beharko lituzkete euskararen batasunaren abiadari so eginez, bederen. Nik, egia esan, zalantza dut eta euskarari emaniko diruari kontzientzia lasaitzeko limosna-kutsua hartzen diot sarritan.

Dena dela, gauzak aldatzen hasi dira apika. Izan ere, Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak dirulaguntza berezia luzatu dio aurreten Euskaltzaindiari azpiegitura informatikoa gara eta osa dezan.

7. Euskaltzaindiak Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailarekin sinatu berri duen hitzarmenaren ondorioz, Akademiak Orotariko Euskal Hiztegiaren informazioa publikoagoa egin behar du; hiztegiak, ikerlari eta abarren esku jarri behar du, hain justu. Alta bada, egun (1999-9-30), Akademiak ez du oraindik hori egiteko prozedurarik ezarri.
8. Duela urte batzuk «euskara batua egiteko azken hogeita bost urteotako produkzioa ez dela kontuan hartu behar» esaten entzun nion euskaltzain oso ospetsu bati. Harrapa ezak/n hori!

Senex aldizkarian (21. zenbakia, 29. or., 1999) Karlos del Olmo itzultzaileak idatzitakoaren bi pasarte ekarriko ditut hona bete-betean asmatzen duela uste baitut.

«...Aspaldi honetan euskararen halako fundamentalismo garbize bat dago indarrean. Kontua, berez, ez lihoake urrunegi jarre-ra horiek erabakimenik izan ezean. Baina, zorigaitzez, horrelako

jarrera garbizaleak, lexiko zein joskera aldetikoak, dituztenek akademia ofizialean arauak emateko ahalmena dute. Eta ondorioz, benetan dabilen euskarari mugak jartzekoa...

...Gaurko euskara ez da aurreko mendeetako, arauemaile batzuen iritziak iritzi eta apetak apeta. Hizkuntzaren kalitatea eta hizkuntza bera mehatxaturik daudela esatean, zein balizko euskaraz ari gara? Inongoa ez denaz? Inoizkoa ez denaz? Norberarena ez denaz?...».

9. Euskaltzaindiak «hogeitamar» eta modukoak baztertu zituen eta «hogeita hamar» hobetsi. Ez zien aurreko urteetan eskolan, administrazioan, finantzetan zabalduko tradizioari eta eraturako batasunari jaramonik egin. Forma bataren zein bestearen zilegitasuna bera da, hizkuntzaren senaren ikuspegitik. Beraz, gizartean zabalduko formari hobespena emanik ez zion gure Akademiak kalterik eragingo euskarari. Aitzitik, kalte egin zien gizartean zebilen forma batua ikasitako guztiei eta, besteak beste, zenbakien idazkuntza gizarteratzen (txekeen idazkuntzaren bidez) dirutzak inbertitutako banku eta aurrezki-kutxei.
10. Zorionez, Gabirel Jauregik ez zuen tradiziorik sortu, bere lana estimatzekoa izan bazen ere.
11. Horrelako zerbait egin nahi izan da 1998.aren amaieran argitaratu zen CD-ROMarekin. Ez du karpetek baino erabilgarritasun handiagorik eta itxurakeria baino ez da. Orrialde hauetan bertan Luis Fernandezek esandakoarekin bat nator.

Egun hauetan komunikabideetan argitaratu denez, Jagon sailaren ekimenez badago kontsulta telematikoak egin ahal izateko sistema bat abian jartzeko asmoa 2000. urtean. Zorionak!

12. Barka nazaten kazetariak, baina beren jarduna oso publikoa denez erraza da beren artetik adibideak ateratzea. Adibidez, «gol berri bat» esaten jarraitzen duen kirol-kazetariak, handik eta hemendik gaizki esana dagoela behin baino gehiagotan azpimarratu denean, soldata gutxiagotzea mereziko luke profesional ona ez dela frogatzen duelako. Gaztelaniazko komunikabide batean lan egingo balu, txiste-kontalari guztiek haren lepo egingo lukete barre. Gure artean, ordea, harro ibiliko da profesional ona delakoan. Dena dela, kasu horietan, utzikeria berarena soilik den edota bere nagusia ere baden eztabaida daiteke.